

«Συνάξεις Ἐνημερωτικές» • Περίοδος Γ', 2018-2019

Σύναξις Γ' • Εἰκονολογική

Φυλὴ Ἀττικῆς, 19.11.2018 ἐκ. ἡμ.

Οἱ δογματικοὶ λόγοι ἀπόρριψης τῆς φυσιοκρατίας καὶ τοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη εἰκονογραφία

Σπυρίδων Μαρίνης

Συγγραφέας-Συντηρητῆς Εἰκόνων

Ἡ Ὁρθόδοξη εἰκόνα καὶ θεολογία ἀπορρίπτει τὴν φυσιοκρατικὴ ἀπόδοση τῶν μορφῶν στὴν τέχνη, ὅπως καὶ τὰ ἀνθρωποκεντρικὰ εἰκονογραφικὰ θέματα γιὰ τοὺς ἐξῆς δογματικούς λόγους:

Α) Βασικὴ θέση τῆς πατερικῆς διδασκαλίας περὶ Θεοῦ, Χριστολογίας καὶ χάριτος εἶναι ὅτι μόνον ὁ Θεὸς εἶναι φύσει ἀθάνατος ὡς αὐτοζωή. **Ἀντίθετα**, ὁ ἄνθρωπος εἶναι κατὰ τὴν φύση του θνητὸς καὶ γίνεται ἀθάνατος κατὰ χάριν. **Αὐτὸ** σημαίνει ὅτι ἡ ζωὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐμᾶς οὔτε ἀπὸ τὴν φύση μας, ἀλλὰ μᾶς χορηγεῖται ἀπὸ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐπίσκοπος Λουγδούνων. **Ἐπομένως**, ἡ ἀθανασία, τόσο ἐκείνων πού θὰ σωθοῦν ὅσο καὶ τῶν κολασμένων, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούληση καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἀπὸ τὴν φύση τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτήν. **Ἐὰν** ὑπάρχει αἰώνιος παράδεισος καὶ ἀθάνατη κόλαση, αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μία ἀπρόσωπη εἰμαρμένη (πεπρωμένο) οὔτε στὴν ἀγέννητη καὶ κατὰ τὴν φύση της ἀθάνατη ψυχῇ, ἀλλὰ ἀποκλειστικὰ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν θέληση τοῦ Θεοῦ. **Ὡς** ἐκ τούτου, ἀθανασία καὶ ψυχὴ δὲν εἶναι ταυτόσιμες ἔννοιες. **Γιὰ** τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὅσοι ἀπὸ τοὺς ζωντανούς ἢ τεθνεῶτες στεροῦνται τὴν ἄκτιστη χάρη τοῦ θείου φωτὸς εἶναι νεκροί, παρ' ὅτι ζεῖ ἡ ψυχὴ ἀθάνατα. **Αὐτοὺς** τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλωστε, ἐννοεῖ ὁ Κύριος ὅταν λέει: **«Ἄφετε** τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς», ἀκριβῶς, διότι αὐτοὶ δὲν ἔχουν τὸ Πνεῦμα πού ζωοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο. **Μπο-**

ρεϊ, βέβαια, νὰ «ζοῦν» ὅσοι δὲν ἔχουν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ ψυχικὰ εἶναι νεκροί.

Ἡ εἰκόνα δείχνει τὴν ἀθάνατη ζωὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μὲ ἕναν μετωπικὸ φωτισμὸ ὅλων τῶν ἁγίων προσώπων. **Ἦ** μετωπικὸς φωτισμὸς σημαίνει ὅτι ἡ μορφή δὲν φωτίζεται ἀπὸ ἕνα ἐξωτερικὸ (φυσικὸ) φῶς ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἐνοίκηση τῆς ἄκτιστης προσωπικῆς ἐνέργειας τοῦ Πνεύματος μέσα στὸν ἄνθρωπο, γι' αὐτὸ καὶ κάθε ἅγια μορφή φέρει ἀπαραίτητα φωτοστέφανο καὶ τ' ὄνομά της. **Χ**άρη στὸ ἁγιασμένο αὐτὸ πρόσωπο ὅλα μέσα στὴν εἰκόνα, ζῶα, φυτά, βουνά, κτίρια παρουσιάζονται μὲ τὸν ἴδιο φωτισμὸ ὡς ἐνδειξη τῆς τελικῆς ἀποκαταστημένης στὸ «κατὰ φύσιν» δημιουργίας.

Β) Ἡ μετάνοια, ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ πολλοὺς πόνους καὶ κόπους, εἶναι ὁ καθοριστικὸς τρόπος καὶ δρόμος ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὸ παρὰ φύσιν στὸ κατὰ φύσιν, διότι μὲ τὴν ὑποκίνηση τοῦ διαβόλου καὶ τὴν δική του συναίνεση, δηλαδὴ ἐλεύθερα ὁ ἄνθρωπος ἀπέστρεψε τὴν ἀγάπη του ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ τὸν συνάνθρωπό του καὶ ἀντάλλαξε τὴν ἀνιδιοτελῆ ἀγάπη μὲ τὴν ιδιοτελῆ ἀγάπη τοῦ φόβου κι ἔγινε ἀτομιστῆς καὶ ἐγωϊστῆς. **Δ**ὲν εἶναι τυχαῖο, ὅτι μὲ τὸν φόβο καὶ τὴν ιδιοτέλεια, ὁ σατανᾶς γεννᾷ μέσα στὸν ἄνθρωπο τὴν ἁμαρτία, δηλαδὴ τὴν παράβαση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι ἡ ἀνιδιοτελῆς ἀγάπη. **Ἦ** ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ αἰσθήματος τοῦ θανάτου κυριεύεται ἀπὸ φόβο, ἀγωνία καὶ γενικότερα ἀπ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης. **Φ**οβᾶται ὅτι ἡ ζωὴ του εἶναι ἄνευ νοήματος ἢ ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «πάντα ὑφίσταται ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν». **Ἰ**διαίτερα στοὺς Ἑλληνες Πατέρες ὑπάρχει διάκριση ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου: **Ἦ** ἄνθρωπος μετέχει στὴν ζωὴ κατὰ τὴν δημιουργικὴ καὶ προνοητικὴ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ· ἡ μετοχὴ ὅμως αὐτὴ στὴ ζωοποιὸ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μόνιμη χωρὶς ὁ ἄνθρωπος νὰ τελειοποιηθεῖ πνευματικά. **Ε**πομένως, μετὰ τὴν πτώση ἢ μονιμοποίηση τῆς ζωοποιοῦ καὶ ἄφθαρτης ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ πάνω στὸν ἄνθρωπο γίνεται μόνο διὰ τῆς σωστικῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς διὰ βίου μετανοίας τοῦ ἀνθρώπου.

Στὴν εἰκόνα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετάνοιας παρουσιάζεται μὲ μία σειρὰ «μεταστροφῶν» καὶ χρωματικῶν ἐπιλογῶν ποὺ ἔχουν καθαρὰ ἀντιφυσιοκρατικὸ χαρακτήρα. **Γ**ενικὰ κυριαρχεῖ ἡ προσωπικὴ προοπτικὴ καὶ ἡ ἀπουσία βάθους. **Τ**ὸ κεντρικὸ πρόσωπο μιᾶς σύνθεσης

εμφανίζεται σὲ μεγαλύτερη κλίμακα ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἐνῶ τὰ κτίρια, τὰ βουνά, τὰ δέντρα, χάνουν τὸ φυσικὸ τους βάθος καὶ στρέφονται πρὸς τὰ κεντρικὰ πρόσωπα ἢ ὑπογραμμίζουν αὐτὰ μὲ τὴν παρουσία τους. **Τὸ** βάθος τῆς φυσικῆς προοπτικῆς μέσα στὴν εἰκόνα ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἓναν μονοχρωματικὸ «κάμπο», ἐνῶ τὰ διατονικὰ χρώματα ποὺ μιμοῦνται τὴν ὀρατὴ φύση ἀντικαθίστανται ἐδῶ ἀπὸ «πλακάτα» (μονοχρωματικά, χωρὶς ἀνάμειξη λευκοῦ) χρώματα.

Γ) **Ἡ** ἀπόλυτη βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀκόμη μία γενικὴ πραγματικότητα. **Ἀ**ναγγέλθηκε ἀπὸ τοὺς προφῆτες, πραγματοποιήθηκε στὸ Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἀναστάσεως τῶν κρατουμένων ἀπὸ τὸν διάβολο καὶ γενικεύεται ὡς πρόγευση στὴν μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. **Ἡ** βασιλεία τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπικρατήσει ὀλοκληρωτικὰ κατὰ τὴν Δευτέρα παρουσία, ὅταν θὰ ἀναστηθοῦν μαζί μὲ τὰ σώματά τους ὅλοι οἱ νεκροὶ γιὰ τὴν γενικὴ Κρίση, ὅποτε καὶ ὁ σημερινὸς καιρὸς τῆς ἀνομίας, ὅπως λέει ἡ ἐπιστολὴ Βαρνάβα, θὰ καταργηθεῖ: **«**Δύο δρόμοι διδαχῆς καὶ ἐξουσίας ὑπάρχουν, ἐκεῖνος τοῦ φωτὸς καὶ ἐκεῖνος τοῦ σκότους. **Κ**αὶ διαφορὰ πολλὴ ἀνάμεσά τους. **Σ**τὸν ἓνα εἶναι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ καὶ στὸν ἄλλον ἄγγελοι τοῦ Σατανᾶ. **Κ**αὶ ὁ μὲν εἶναι Κύριος ἀπ' ἀρχῆς τῶν αἰώνων στοὺς αἰῶνες, ὁ δὲ ἄλλος ἀρχὼν τοῦ τωρινοῦ καιροῦ τῆς ἀνομίας». **Ῥ**στε, μέτοχοι τῆς ὄντως ἀθανασίας καὶ ζωῆς τοῦ Θεοῦ εἶναι *μόνον* ὅσοι κατέχουν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ὅσοι εἶναι ἐνωμένοι στὸ θεανθρώπινο Σῶμα τοῦ Κυρίου. **Ἡ** μεταμορφωτικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σημαίνεται μέσα στὴν εἰκόνα μὲ τὸν τονισμὸ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ σώματος. **Τ**ὰ αἰσθητήρια ὄργανα ὑπογραμμίζονται μὲ τρόπο μυστικὸ, τὸ ἴδιο καὶ οἱ χειρονομίες, οἱ στάσεις καὶ τὰ ἐνδύματα τῶν μορφῶν ποὺ μοιάζουν ἀκίνητοποιημένα, σὰν μία πραγματικότητα ἔξω ἀπὸ τὸν βέβηλο χρόνο τῆς φθορᾶς. **Ῥ**λα αὐτὰ ἀποκαλύπτουν τὸ νόημά τους, σὲ ὅσους τὸ ἀναζητοῦν συνειδητὰ μέσα στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. **Δ**ημιουργεῖται ἔτσι ἓνας εἰκονογραφικὸς τρόπος ζωγραφικῆς ποὺ ἀποδεσμεύεται πλήρως ἀπὸ τὴν φυσιοκρατία καὶ παράλληλα ἐπιτρέπει στὸν ἀγιογράφο, νὰ ἐγγράφει μέσα στὴν εἰκόνα, χωρὶς αὐτὴ νὰ αὐτονομεῖται, τὴν λειτουργικὴν του ἐμπειρία, τὸ προσωπικὸ ἐκκλησιαστικὸ του βίωμα, μὲ ἄλλα λόγια τὴν ἀνιδειοτελετὴ ἀγάπη του πρὸς τὸν Χριστό.

Τελικά, ἡ Ὁρθόδοξη ἀπόρριψη τῆς φυσιοκρατίας ἔχει τὴν ρίζα της στὴν στάση τῶν χριστιανῶν ἀπέναντι στὸν κόσμον ἤδη ἀπὸ τὴν

ἐποχή τῶν Ἀποστόλων, στάση τὴν ὁποία ἀκολουθοῦν οἱ μεταποστολικοὶ Πατέρες γιὰ νὰ τὴν παραλάβουν καὶ νὰ τὴν ἀναπτύξουν οἱ μεταγενέστεροι. **Κάθε** λόγος, ἐπομένως ποὺ θέλει νὰ ἐρευνήσῃ δογματικὰ τὴν ἀπόρριψη τῆς φυσιοκρατίας καὶ τοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ στὴν Ὁρθόδοξη εἰκονογραφία ὀφείλει νὰ ἐκφράσῃ τὸ βίωμα τῆς Ἐκκλησίας περὶ κτίσεως, διαβόλου καὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

